

LA COMUNA DEL CAMP A L'EDAT MITJANA: COMPOSICIÓ I FUNCIONAMENT

Text basat en la conferència pronunciada a l'Arxiu Municipal de Reus el 4 de maig de 2016

Dr. Eduard Juncosa Bonet

La *Comuna del Camp* es mereix una investigació a fons i rigorosa. Tot i no haver aprofundit específicament en el seu estudi, les meves recerques m'han portat a conèixer tangencialment aquesta realitat, sobre tot pel que fa a les seves relacions amb la ciutat de Tarragona durant els darrers segles medievals.

Tal com s'exposà en la conferència inaugural del Dr. Ezequiel Gort, la formació de la Comuna fou fruit d'un llarg procés de gestació entre els segles XIII-XV i en la seva forja no existí mai, com a tal, una carta fundacional.

ELS PRINCIPALS FACTORS QUE CONDUÏREN A LA SEVA FORMACIÓ

- 1/ Aspectes geogràfics: la singularitat del Camp tarragoní i el sorgiment de municipis principals que actuaren, juntament amb d'altres realitats menors, com a termes grossos / agregats poblacionals.¹
- 2/ Una peculiar estructura jurídica derivada dels pactes feudals del segle XII. En un mateix territori s'hi produí la coexistència de senyories eclesiàstiques i laiques (reialenc, nobiliars, ciutadanes).² Cal remarcar el paper exercit per dos

¹ Els quals no romangueren sempre immòbils, sinó que patiren importants transformacions. Així doncs, degut a compra-ventes, cessions i permutes, la titularitat jurisdiccional i la vinculació a un terme major de molts d'aquests llocs s'alterà en diferents ocasions. En són un clar exemple Alió o del Pla de Santa Maria (els quals oscil·laren entre les Falde de Tarragona i la Comuna del Camp i, dins d'aquesta institució, entre el pol d'atracció de la Selva i de Valls. També gaudeix d'un especial interès el cas de Sant Joan dels Arcs, un domini que, per via matrimonial, a principis del siglo XIII, fou unit al terme d'Alforja, donant lloc a un extens senyoriu que, degut a diverses vicissituds, va ser comprat per l'arquebisbe de Tarragona el 1243 al monestir de Bonrepòs, creant-se així la baronía d'Alforja. Arrel de la crisi del segle XIV, el nucli de Sant Joan dels Arcs va estar a punt de desaparèixer, fins que, el 1339, s'uní amb Vinyols, localitat amb la qual va passar a formar una sola unitat administrativa i jurisdiccional. De tota manera, la principal transformació, pel que fa a l'adscripció jurisdiccional, tingué lloc a finals de 1391, quan el rey Joan I, par tal d'aconseguir els fons necessaris per a finançar l'armada que havia de posar fi a la revolta de Brancalione Doria a Sardenya, traspasà, mitjançant venda a carta de gràcia, a l'arquebisbe Ènnec de Vallterra totes les rendes dominicals i els drets jurisdiccional que posseïa sobre diversos llocs del Camp a canvi del pagament de 17.000 florins, reservant-se, exclusivament, les regalies inalienables.

² Amb l'excepció de Cambrils i el seu terme –espai incorporat al domini exclusiu del rei-, la resta del territori de la vegueria fou sotmès a la jurisdicció de la Mitra, tot i establir-se rellevants distincions segons els diversos àmbits dominicals «alguns en règim de consenyoriu (rei-arquebisbe) i altres, com se solia dir a l'època, en alou de

arquebisbes durant la primera meitat segle XIV: Roderic Tello i Joan d'Aragó, els quals estructuraren jurídicament la Comuna i li concediren diversos privilegis molt rellevants. De tota manera, serà a llarg de la segona meitat del segle quan, com a fruit dels greus conflictes jurisdiccionals, la Comuna esdevingué un veritable peó entre el rei i l'arquebisbe.

3/ Contactes comercials i interessos compartits (infraestructures –creació i reparació de camins, moll, muralles...–, defensa –atacs a les costes, epidèmies, hosts–, abastament d'aliments, repartiment de guanys, missatgeries i, molt especialment, la fiscalitat –repartiment de la recaptació d'impostos d'1/3 la ciutat i 2/3 el Camp de finals del segle XIII a 2/5 i 3/5, respectivament, a partir de la sentència de Rodrigo Tello l'any 1305, més ajustada a la realitat demogràfica de la vegueria³).

4/ Màxima del dret romà: "*Quod omnes tangit debet ab omnibus approbari*", en estreta relació amb l'emergència de les municipalitats.

ESTRUCTURA I ORGANITZACIÓ DE LA COMUNA DURANT L'EDAT MITJANA

En el seu punt àlgid, la comuna va aglutinar més d'un centenar de viles i indrets, els quals, segons sembla, hi participaven com a fruit d'un acte voluntari per tal de donar satisfacció als seus interessos i necessitats. Malgrat tot, no tots ells eren sempre presents a les reunions (bé perquè els temes a tractar no els incumbien, bé perquè no foren convocats, bé perquè eren representats per altres poblacions o bé perquè no podien permetre's l'enviament de síndics).

La seva estructura i organització era similar a la dels consells municipals de les diverses universitats. De fet, la majoria dels representants a la Comuna eren jurats de les viles que en formaven part i eren els encarregats de veu a les seves demandes. D'ençà de la primera meitat del segle XV apareix la figura del comuner, que actuava com a cap i gestor institucional de l'organisme.

La seva principal singularitat: l'absència de la capital des del segle XIV.

*l'Església. En el primer cas, hi havia les poblacions considerades de jurisdicció comuna (Valls, Alcover, Santa Maria del Pla i Mont-roig, a més de la pròpia ciutat de Tarragona); en el segon cas, s'inclouïen poblacions el domini directe de les quals era exercit pel mateix arquebisbe (Constantí, Alforja, Riudoms i altres localitats) o bé per alguns canonges: aquest era el cas de la Selva, pertanyent al paborde (primera dignitat canonical, situada immediatament per sota de l'arquebisbe, fins a la seva desaparició el 1410), o de Reus, que era del cambrer (la segona dignitat en el capítol tarragoní). A banda, caldria afegir alguns llocs de senyoriu laic pertanyents a petits nobles (homes de paratge), feudalment sotmesos a la Mitra» (Cf. J. MORELLÓ, *Fiscalitat i poder jurisdiccional*, p. 45).*

³ Gràcies als Llibres de comptes e determinacions del Consell de la Comuna que es conserven actualment (el primer relatiu als anys 1414-1432 i el segon abarca el període 1457-1476) es pot conèixer la relació de les poblacions pertanyents a la Comuna amb el seu respectiu número de focs en diversos moments. Alguns cops, les dades són molt repetitives, però, en d'altres, es produeixen revisions interessants que donen constància dels principals canvis de tendència que van produir-se entre el 1414 (any del fogatge parcial que serví com a punt de referència per a posteriors càlculs) i el recompte general de 1491/1497.

LES RELACIONS CIUTAT – CAMP

Les relacions entre la ciutat i les viles i indrets del seu *hinterland* no sempre foren del tot bones, tot arribant a produir-se situacions d'enorme tensió, les quals coincidien amb els contextos en què la lluita jurisdiccional protagonitzada pels reis i els arquebisbes assolí el seu punt culminant. Podem veure-ho a partir dels següents fragments documentals:

«És estat acordat, diffinit e declarat en lo dit honrat Conseyl sobre lo fet de la crida que lo Senyor Archabisbe ha feta fer per tots los lochs del Camp, ço és, que tots los béns dels ciutadans de la Ciutat sien emparats e sequestrats e, axí matex, per tal com se diu, que lo Senyor Archabisbe ha fet manament a tots los lochs del Camp que los ciutadans de la Ciutat qui seran atrobats dins los dits lochs del Camp sien preses en persona, sens tota rahó que no y ha. E com açò sia cosa novella e de mal eximpli, que null temps semblant feyna no fo feta per neguns Arcabisbes pasats, ni és stat sofert per la Ciutat, e sia gran perjudici de la dita Ciutat, per ço és acordat que sia comanat als honrats cònsols que demanen de consell persones sàvies e discretes e que, haüt consell sobre lo dit fet, hi proveesquen segons que trobaran de consell e a ells serà vist fahedor.

E, noresmenys, que requiren lo veguer que, com los ciutadans de la Ciutat sien sotsmeses a la jurisdicció comuna e neguna altre persona ni jutge no haja a conèixer dels hòmens de la dita Ciutat, sinó la dita jurisdicció comuna, que ell que's deffena del dit fet, majorment com si algú ha clams dels ciutadans de la Ciutat, deu-se clamar davant ell e no davant altri. [...]

E, noresmenys, que de totes les coses damunt dites sia sabentat e consultat lo Senyor Rey, per tal que ell, ab la ajuda de Déu, nos defena d'aquestes coses [...] per tal que escàndel no's puxa seguir entre la dita Ciutat e lo Camp».

AHCT, FM, AM, nº 3: 1374-1375, ff. 14r i 16r

«[...] en temps passat, havia corregudes algunes discòrides e males volentats entre la Ciutat e los dits lochs del Camp, sien tots axí com a germans e contribuesquen axí com en temps passat havien acostumat, e que plagués al honrat Consell que sobre açò volgués determenar ço que·ls seria vist fahedor».

AHCT, FM, AM, nº 6: 1383-1384, f. 26v

«La Ciutat y prohòmens del Camp una cosa [...] en tots affers que a la Ciutat ho als lochs del Camp tocassen».

AHCT, FM, AM, nº 7: 1384-1385, f. 14r

UNA INSTITUCIÓ SINGULAR?

Malgrat que és cert que l'organització comunal fou una pràctica força habitual a l'Occident medieval i modern, cal tenir en compte les importants diferències que es produïren segons els diversos models que es posaren en pràctica, condicionats per múltiples factors.

No podem negar que es tractava d'una institució ben singular, però no exclusiva. Així doncs, cal dur a terme una anàlisi comparada per tal de percebre'n els elements particulars i els parangonables amb d'altres realitats, com els models comunitaris de villa y tierra castellans, città e contado italians o comunidades de aldeas al Baix Aragó.

PER SABER-NE MÉS...

- GORT I JUANPERE, Ezequiel, "Dels orígens a la fi de l'Edat Mitjana", dins P. Anguera (dir.), *Història general de Reus*, vol. I. Reus: Ajuntament de Reus, 2003.
- JUNCOSA BONET, Eduard, *Estructura y dinámicas de poder en el señorío de Tarragona. Creación y evolución de un dominio compartido (ca. 1118-1462)*, Barcelona: CSIC-IMF, 2015.
- JUNCOSA BONET, Eduard, *La població de Tarragona de la crisi baixmedieval a la de l'Antic Règim. Aproximació a la demografia històrica*, Tarragona: Arola editors, 2016.
- MORELLÓ BAGET, Jordi, "Fiscalitat i poder jurisdiccional: el cas de l'Església de Tarragona (segles XIV-XV)", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 14 (2003), pàgs. 43-68.